

onlangs overleden Zutfenschen predikant Dr. v. d. Bergh van Eysinga. In zijn geweldig en soms ontzettend boek over „Revolutionaire Cultuur” wijdt de schrijver ook een hoofdstuk aan de „makers der revolutie”. Hij leidt iedere revolutie, iedere uitbarsting in het volksleven, elke sprong in de ontwikkeling af uit den chaos en de sociale wanorde, waaraan de opstand der menigte een einde poogt te maken, en hij zoekt de eigenlijke oorzaak der revolutie in diegenen, wien de schuld der misstanden te wijten is. De ordebrekers, de wanordelijken zijn dus allereerst zij, die tot voor kort de macht in handen hadden; eerst in vroegere tijden de ridderschap, later de absolute vorst, en nu de bourgeoisie, wier willekeur de oorzaak is der misère der tegenwoordige gemeenschap. „De eigenlijke schepers der Revolutie”, zoo zegt hij, „de werkelijk-schuldigen, zijn in den gang der huidige geschiedenis, de „ordelijke” burgers; zij hebben het wonderlijke lichaam van samenleving en cultuur verminkt en ziek gemaakt, en zij hebben het gedaan, doordat zij enkel dachten om zich zelve, om hun belang en winst.”

In dezen toonaard gaat de revolutionaire schrijver voort. De bourgeoisie is oorzaak van het sociale euvel, dat als een crisis losbarst; zij vereenigt in haar de schuld der omwenteling; zij heeft door haar egoïsme de revolutie gekweekt, revolutiemaker is dus eigenlijk niet de communist, die den fakkel draagt, welke alles in vlammen zet, maar is „de kruidenier, de rentetrekker, de militair, de advocaat en zelfs de dominee, die stichtelijk ooreert, en de in het zwart gedoste dommerman, die ruiken doet het kerkezakje.”

Die harde verwijten liggen in de lijn van v. d. Bergh's beschouwing over ons maatschappelijk leven. „Wat orde heet in burgerlijke kringen”, zoo spreekt hij, „dat is nu fond wanorde”, en ja, dat kan zelfs revolutie genoemd worden, want „revolutie is immers de chaos, die zich plotseling doet gelden, ten de chaos is er, en neemt toe van dag tot dag”. Daarom mag de ellende, die een omwenteling met zich medebrengt, niet geweten worden aan de „revolutionairen”, maar de gansche schuldenlast moet geschoven worden op de egoïstische bourgeoisie, die door haar sociale disorde, de reactie, de revolutie uitlokt, en de menigte tot opstand drijft.

Dit beweren is ons niet nieuw. Dr. v. d. Bergh van Eysinga zingt mede in het socialistisch koor, dat van alle ellende aan de kapitalistische maatschappij de schuld geeft, en om een actueel voorbeeld te noemen, voor den jammer en weedom in Rusland het oude Czaristisch bewind aansprakelijk stelt. Dat bewind heeft den toestand van het volk zoo verlorven en verpest, dat deze crisis noodig is om het verbroken evenwicht te herstellen, en het zieke lichaam alleen door deze geweldige operatie kan genezen worden. En evenals iedere geboorte van nieuw leven haar barensweeën met zich medebrengt, moet men zich over de ontzetting der revolutie niet al te zeer verbazen, maar in kalmte de verschijning der nieuwe heilvolle maatschappij verbeiden.

Heeft nu de verheerlijking der revolutie gelijk? Wij zeggen, zooals we nader willen aantonen, natuurlijk neen, maar toch ligt er in deze aanklachten een kern van waarheid. Wanneer er opstand onder het volk uitbreekt, of indien de revolutiebrand uitlaat, mogen wij niet alleen de revolutionaire oproerkrachten in staat van beschuldiging stellen, maar hebben wij ook ons zelf te onzer zoeken, en is er ook reden ons zelf aan te klagen. De revolutie toch vindt haar oorzaak niet slechts in de hoofden der communisten. Zij is niet louter een gevolg van de verlatenheid van Gods Woord. Zij beroot niet alleen op uit de bedorven fontein van het zondig, ontevreden menschenhart, maar zij vindt haar aanleiding ook in de sociale misstanden. De disharmonie in het maatschappelijk leven lokt haar veelal uit.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door
J. C. RULLMANN.
XX.

In zijn „Beroep op het Volksgeweten” richtte Dr. Kuyper zich met name tegen Dr. J. A. Lamming, wiens boek: De Staat en het Volks-onderwijs in Nederland, een bundel opstellen uit De Gids van 1868, een doorlopende kritiek bevatte van de wijzigingen, door Groen van Prinsterer voorgesteld op art. 23, 24 en 33. Eigenlijk was het een kunstig ingeengezet, en met veel talent geschreven manifest der liberale partij.

Daartegenover toont Dr. Kuyper nu in een vijftal trekken aan, wat de eischen zijn van ons volksleven, die de staatsschool niet kan bevredigen, en die dan eerst tot hun recht kunnen komen, zoo de gebondenheid der staatsschool ontbonten, het ontzenuwende protectiestelsel ten lande uitgejaagd, en de onbeperkte volledige vrijheid van onderwijs wordt erkend. Dat vijftal eischen is: godsdienstigheid, prijsstelling op de landshistorie, bloei van het huiselijk leven, „selfgovernment” der burgerij, en eerbied voor gewetensvrijheid. Het is dat vijftal levensvragen voor ons volk, dat hij aan de uit-

Zij vindt voedsel in veel sociaal onrecht. Zij wordt verhaast en tot praktijk gebracht door de zondige daden van hen, die zich lieten leiden door kapitaalacht en den door Christus veroordeelden Mammondienst. Zij is zeer zeker, al gaat ze daarin allermint op, de reactie der niets-bezittende klasse tegen den onvrede in de sociale verhoudingen, en er zou voor haar geen plaats zijn, wanneer in ons volksleven gerechtigheid en waarheid elkander ontmoeten, en ieder Christen was, wat hij moest zijn.

Ook wij dragen schuld. Ook wij staan aansprakelijk. Niet slechts in dezen zin, dat in het algemeen onze zonde de oorzaak van de wereld-ellende is, maar ook om deze speciale reden, dat ieder maatschappelijk onrecht, door Christenen bedreven, en alle onze tekortkomingen op 't sociale terrein, den revolutionairen geesten stof gegeven heeft, om ontevredenheid te zaaien en tot den opstand op te hieten.

Laten we dit toch eerlijk erkennen. Onze oogen moeten voor eigen fouten wijd open zijn.

Eerlijkheid, vooral ten opzichte van onze nadeelige saldo's, is meer dan ooit geboden, en wij hebben dat tekort voor God te belijden, en goed te maken. Dan alleen kunnen wij met kracht de revolutie bestrijden, wanneer we niet alleen negatief critiseren en veroordeelen, maar positief werk doen, en de beginselen des Evangelies in arbeid en loon, als patroon en arbeider in praktijk brengen. Met leuzen behouden wij niet. Met beginselen, waaraan geen werkelijkheid beantwoordt, keeren we geen omwenteling, doch God roept ons tot daden van sociale gerechtigheid en liefde.

Echter, daarmede beweren wij allermint, dat wij het met Dr. v. d. Bergh van Eysinga eens zijn. Hij verwacht diepste oorzaak met de naaste aanleiding, en voert het pleit voor hen, die de eigenlijke daders zijn. De makers der revolutie zijn zij, die de revolutionaire beginselen verkondigen, en zij, die ze in praktijk brengen, en de diepste oorzaak van deze ontzettende en jammervolle crisis is in het geestelijke te zoeken. Het economisch gebeuren wordt door de ideeën van den geest beheerscht. De opstand der massa komt niet alleen voort uit ontevredenheid met bestaande misstanden, maar wortelt in de gesteldheid des harten, dat zich niet meer gebonden voelt aan het Woord Gods.

Revolutie is gevolg van ongelooft. Revolutie is te danken aan de autonomie van den mensch. Zij spruit op uit de verwerping van het Evangelie, en wordt gemaakt door hen, die allen band aan God verbroken, en met de heilige ordinantien, die Hij stelde, afgerekend hebben. Namelijk, als we revolutie opvatten in revolutionaire zin. Als we haar beschouwen in tegenstelling met de ordelijke evolutie, en onder haar verstaan de realisering van hetgeen de verdedigers van den klassenstrijd begeeren.

Dan is zij vrucht der godsontkenning. Daarover een volgende week.

K. D.

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN.

De Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika.

I.

Ook deze kerk wordt genoemd onder de Buitenlandse Kerken, waarmede door ons correspondentie wordt gevoerd. Vanwege haar geringeren omvang en vooral omdat afvaardiging naar onze Synodes zoo groote onkosten medebrengt, had zij niet zoo vaak gelegenheid, om zich hier te doen

spraak van het volksgebeten onderwerpen wil. Een beroep dus op het volksgebeten, in naam en ten behoeve van alle elementen onzes volks, opdat aan elk dier elementen de vrije loop worde gegeven, om zijn rechtmatigen invloed op de vorming onzer natie te doen gelden.

Het Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage gaf aanstonds een uitvoerig verslag van deze redevoering, waarnaar ze door de Kerkelijke Courant van 29 Mei ook reeds gecenseerd werd. In een noot op de laatste bladzijde van de uitgave zijner toespraak jaakt Dr. Kuyper deze kritiek, afgaande op een dagbladverslag, en verzoekt hij de redactie van de „Kerkelijke Courant”, haar kritiek aan de kritiek van het gedrukte stuk te willen onderwerpen. Dit deed ze dan ook in het nummer van 19 Juni.

Ook werd Dr. Kuypers „Beroep op het Volksgeweten” beantwoord door A. Jansen, onderwijzer te Rotterdam, in een naschrift op zijn brochure: Eenheid in de Opvoeding, 1869.

In De Heraut van 18 Juni '69 greep de heer L. Esser deze redevoering van Dr. Kuyper aan om tevens te pleiten voor „een beroep op het geweten der Volksvertegenwoordigers”. En in het nr van 25 Juni schreef Dr. Schwartz: „Naast het volksgebeten zoude ik zeer zeker het regt van een

vertegenwoordigen als de zusterkerken uit Amerika; toch was zij op de Synode van Leeuwarden vertegenwoordigd door Ds C. J. H. de Wet en B. A. van Steynsburg, die de Synode toesprak. Voor de eerste maal was zij vertegenwoordigd op de Synode van Zwolle in 1911 en wel door Dr. S. O. Los.

Vergis ik mij niet, dan zonden wij nog nimmer afgevaardigden naar haar Synodes. Toch werd de noodzakelijkheid daarvan reeds voor meer dan twintig jaar gevoeld en werd overwogen om Prof. M. Noordzij af te vaardigen, om vele redenen de aangewezen persoon; echter van de afvaardiging en reis naar Zuid-Afrika is toen niets gekomen.

Het was stellig een treffende samenloop van omstandigheden, dat de eerste afgevaardigde naar hier op eene Synode te Zwolle de Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika vertegenwoordigde.

Immers, de man, aan wien deze kerk door Gods wonder heerlijke leiding zoo ongemeen veel heeft te danken, Ds professor D. Postma, ontving zij van de kerk van Zwolle.

Onze kerk, ik bedoel de Christelijke Afgescheiden Gereformeerde en daarna de Christelijke Gereformeerde Kerk, heeft van haar rijkste krachten en gaven moeten afstaan aan Amerika en Afrika.

Moeten afstaan naar Gods wonderbare leiding! Die mannen, uitgaande van haar, gingen niet en werden niet uitgezonden om in die groote wereld kerken te stichten, en toch ook wel, maar dan naar Gods bedoeling, niet naar die der menschen.

Als ik daar weer van lees en de geschiedenis der kerken weer indenkt, dan aanbid ik zwijgend, stil.

Ja, de regeering der kerk is veilig in de handen van haar Koning!

Wij hebben een heerlijk, een machtig, een wijs Koning in onzen Heiland!

Ook de geschiedenis, vooral de wordingsgeschiedenis der Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika is schoon!

Dat juist Ds Dirk Postma naar Zuid-Afrika werd gezonden!

Hij was als kind buitengewoon; hij was een buitengewoon jongeling; hij was een buitengewoon man.

Zulke mannen gebruikt de Heere!

Wij spreken wel eens van miskende genieën, maar ik geloof niet, dat die er zijn. God kent toch die Hij zelf met heerlijke gaven begiftigd.

De geschiedenis van de Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika is in haar aanvang wonder.

Wij moeten trachten die te leeren kennen, dan zullen wij deze kerk eerst recht hartelijk lief krijgen.

Naar mijn diepste overtuiging is ons geen enkele kerk nader dan deze, uitgezonderd misschien die van de Graafschap en van Oost-Friesland.

Al zou het alleen maar hierom zijn, dat zij zwakker is dan die van Amerika; en het zwakke wekt naast medeleven vooral ook sympathie. Daar komt echter nog zooveel bij, waarom wij ons aan haar bijzonder veel moeite laten gelegen liggen. Zij draagt in elk opzicht het karakter van onze kerken. Zij blijft de kerk van onze stamgenooten. Met haar zou de ons verwante Afrikaansche taal en stam verloren gaan en opsmelten in het Angel saksische ras.

De ons stamverwante leden der Christelijke Gereformeerde Kerk en Reformed Church in Amerika gaan voor onzen stam en voor onze taal verloren. Zij worden Amerikanen! Zij moeten dat worden! Het Amerikaansch-Engelsch is hun taal, en zal na niet al te veel jaren ook de taal worden, waarin uitsluitend zal worden gesproken.

Zoo staat het niet met de Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika. Haar taal is het Afrikaansch-Nederlandsch.

Daar is een taalstrijd.

Als de Afrikaanders van ons ras dien zouden

christelijk volk op een christelijke school plaatsen. Nederland heeft niet opgehouden een christelijke natie te zijn; het wil van dezen naam nog geen afstand doen, en zelfs in de wet van 1857 heeft men het, om aan de behoeften te voldoen, noodig geacht het woord christelijk in te lusschen. Zoolang nu Nederland eene christelijke natie zijn wil, is het billijk, is het regt, dat de school ter opleiding van Nederlands kinderen wordt bestemd. Evenwel het regt behoort hand aan hand te gaan met het geweten, en daarom is dit woord van Dr. Kuyper van groot gewigt.

De uitslag van den stembusstrijd in '69 was teleurstellend. Maar ook tegen die teleurstelling had Dr. Kuyper het antirevolutionaire volk bij voorbaat reeds gewapend, toen hij aan het begin van zijn rede sprak: „Niemand onzer, die thans nog van een enkelen zomer-vechttocht de overwinning wacht. De stem, ons door welwillende bondgenooten geboden, hoe ook gewaardeerd, zal thans niet meer worden overschat. De hoop, soms gekoesterd, om door invloed op het staatsbewind, door verwikkeling der staatkundige vraagstukken, of toevallige groepering der staatspartijen, als bij verrassing ons pleit te winnen, hield op een bezielend element in onzen strijd te zijn. Men grijpt al meer den moed, om de werkelijkheid onder de oogen te zien,

verliezen, dan was de Afrikaansche zaak verloren.

Zij zullen hem niet verliezen!

Zij mogen hem niet verliezen!

Liever had ik, dat onze oogen en gedachten meer uitgingen naar Zuid-Afrika, dan naar Amerika.

De emigratie naar Amerika is buitengewoon goed gelukt.

Aan die naar Zuid-Afrika zijn zeer groote bezwaren verbonden. Zij is onder onze boeren en vakmannen nooit populair geweest.

Amerika kan ons steunen, en doet dit ook gaarne, wij willen dat met dankbaarheid erkennen. Onze Gereformeerde Kerken aldaar hebben ook veel van ons ontvangen; nog is de stroom van landverhuizers uit onze kringen niet afgesneden.

Amerika zond enkelen van haar mannen naar de Vrije Universiteit; wij waardeeren dit, hoewel wij het onze er van denken, als men door dezen of geenen eens hoort, hoe allerlei legenden in sommige kringen opgeld doen, meldende van kluchtige ervaringen, die door de hier allerwege predikende Amerikaansche dominees zouden zijn opgedaan en dan in het vaderland smakelijk worden opgedischt.

Ook Zuid-Afrika zond reeds van zijn zoons naar onze scholen.

Zij keerden weer naar hun vaderland, waardoor de band der saamhoorigheid sterker ging trekken.

Een ieder die wat meer wil weten van de wording en geschiedenis dezer kerk, leze eens in de Acte van de Synode te Zwolle de toespraak van Dr S. O. Los!

Wil men van haar nog meer lezen en haar nader leeren kennen, dan trachte men het Gedenkboek der Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika te lezen, dat een kort overzicht geeft van het 50-jarig bestaan dezer kerk, en bezorgd is door Prof. J. Lion Cachet.

Nog kan ik op een ander boek wijzen, dat ons spreekt van de Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika in verband met de beide andere kerken, te weten de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika, en de Nederlandsche Hervormde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek. Wij houden ook met de Ned. Geref. Kerk correspondentie. Ik herinner mij niet, dat ooit afgevaardigden uit haar midden op onze Synodes kwamen. Het door mij bedoelde boek draagt den titel: Het kerkelijk en godsdienstig leven der Boeren na den Groeten Trek, historisch kritisch onderzocht door Dr C. Spoelstra, uitgegeven in 1915 bij J. H. Kok. Volledigheidshalve voeg ik hieraan toe de opmerking, dat S. P. Engelbrecht in een artikel: Een histories-kritisch onderzoek histories krities onderzocht, dit werk nog al scherp onder handen neemt en naar zijn oordeel op menig punt van onjuiste voorstelling beticht. Spoelstra zelf schrijft in zijn werk in de hoofdstukken XVIII—XXII over de wording en geschiedenis der Gereformeerde Kerk, waarvan hoofdstuk XX den titel draagt: Een partijdig gedenkboek getoetst, waarin critiek wordt geöfend op het door mij zoeven genoemde gedenkboek.

Uit een en ander kan ons duidelijk worden, dat men niet met een paar woorden, niet met enkele regels kan volstaan om een goed overzicht te geven van den kerkelijken toestand onder de Afrikaanders van Nederlandschen oorsprong.

Tech is nadere kennis dringend noodzakelijk.

In de door mij reeds genoemde toespraak van Dr S. O. Los lezen wij aan het slot:

„Als zo nodig, dat alle Gereformeerden in Zuid-Afrika als één man optrekken, om het gehele leven op te eisen voor de ere Gods. Nederland kan ons in deze helpen. Allereerst door een onderzoek in te stellen naar de religieuze toestand van Zuid-Afrika door een bevoegd persoon. Het zal onze gemeenten zeer verblijden, als ze op de komende Synode te Steijnsburg een af-

gevaardigde van uwe kerken mogen begroeten.”

Ik onderstreep deze woorden!

Nederland kan ons helpen.

Alzo Dr S. O. Los.

Nederland moet helpen.

In Zuid-Afrika werken vele en machtige Engelsche invloeden!

Vanaf het begin der vorige eeuw was er den Engelschen alles aan gelegen om hun invloed ook in de kerk te doen gelden.

Daarvoor moest de Engelsche taal een plaats in haar verwerven.

In 1853 werd op last en voor rekening der Synode van de Nederl. Geref. Kerk een Engelsche vertaling van de Formulieren, den Catechismus, het Kort Begrip, de Geloofsbelijdenis en de liturgie gegeven. Toen werd geprofeteerd, dat het ten opzichte van de taal in de kerk zoude gaan als in de zusterkerken in Amerika. Waarom werd toen geprofeteerd? goed is het, dat het koninkrijk Gods aan geene taal verbonden is. Het past niet dat iemand moeite doet de verwisseling van taal te verhaspen of te vertragen; men heeft zich slechts te schikken naar de omstandigheden.

Deze preekende profetie was er een, die brood at.

De openbare eredienst zal ook allengs in het Engelsch moeten worden gehouden!

Zoo moraliseerde Dr John Mc Carter!

In de Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika wordt nog in geen enkele gemeente gebruik gemaakt van het Engelsch.

De Presidenten Kruger en Steijn hebben steeds de toenadering bepleit tusschen Nederland en Zuid-Afrika.

In dien weg is er hulpe geboden!

In dien weg kan de meest daadwerkelijke hulp worden geboden!

Om hulpe wordt thans gevraagd.

Wij willen en mogen die niet weigeren. Ik kom daarop, zoo God wil, een volgende maal terug.

G. KEIZER.

PERS-SCHOUW.

Roomsche waardeering.

Onder het opschrift „Zeer merkwaardig” neemt de „Amsterdamsche Kerkbode” het volgende over uit het Roomsche dagblad „De Tijd”:

De heer P. P. Geurts schreef in het roomsche dagblad „De Tijd” onlangs het volgende:

„Niets ware meer te betreuren, dan dat met den persoon van mannen als dr Kuiper en dr Bavink ook hunne literaire nalatenschap uit onzen gezichtskring en onze hengen verdween. Het ware jammer voor onze Christelijke beginselen, voor onze Christelijke staatkunde, sociologie, opvoeding, voor heel onze Christelijke geestesbeschaving en cultuur. Jammer ook, en dat niet op de laatste plaats, voor onze letterkundige en stylistische vorming.

Verre van ons deze twee mannen op één lijn te stellen. Kuiper is niet alleen een polyhistor en een literaire reus, hij is bovendien een geleerd en een diepdenker van zich zelden of nooit verloocheende oorspronkelijkheid.

Bavink is een groot geleerde, een vaardige en sierlijke penvoerder, een ongewoon talent — maar niet een buitengewoon „getalenteerde” en allermint een genie. Maar alles te zamen genomen moeten wij toch in onze eigen rangen met de laatste van Diogenes op zoek gaan, om onder onze staatkundigen, sociologen, psychologen en paedagogen mannen te vinden, die hem overtreffen of ook maar evenaren.

Onze armoede is hier te groot, dan dat wij de schriftelijke kennis van zulke coryphées onbetutt aan ons zouden kunnen laten voorbijgaan. De Christelijke, de Katholieke gedachte, vond in de aangeduide wetenschappen ten onzent maar zelden een

herziening met eene indrukwekkende meerderheid van stemmen verworpen!” Maar wat zegt het door overvloed van stemmen dood drukken van deze kwestie in de Kamer, — tegenover het meer en meer ontwakend volksgeweten daar buiten, ook onder de kiezers, en niet alleen onder het volk achter de kiezers? Omdat wij gelooven, dat dit volksgeweten al meer en meer ontwaakt en zich verzet tegen den geest van ’t volksonderwijs en de bescherming door den staat aan dat openbaar onderwijs verleend; tegen een onderwijs, dat waarlijk anti-christelijk, waarlijk anti-nationaal is; daarom vreezen wij niet; maar hebben goede reden.

Tegen Dr Kuipers „Beroep op het Volksgeweten” werd nog na ’n kwart eeuw later ernstige bedenking ingebracht vanuit het standpunt van artikel 36 der Ned. Geloofsbelijdenis, door den heer J. Kuiper te Schraard, in het orgaan van Dr Hoedemaker, De Gereformeerde Kerk van 30 Mei en 13 Juni 1895. Met name tegen Dr Kuipers leuze „recht voor allen”, reeds in Eenvormigheid aangeheven, teekende deze criticus protest aan. Hij vergat echter er bij te zeggen, dat Dr Kuiper die leuze slechts had overgenomen van Groen van Prinsterer, die den godsdienstloozen staat, uit vrees voor erger, aanvaardde, en in Ons Schoolwet-

welsprekende, individuele, laat staan „allerindividueelste” expressie. Degenen onder de onzen, die zooal niet schitterende talenten, dan toch stellig de noodige wetenschap bezitten om oorspronkelijke boeken te schrijven van degelijk katholiek gehalte, ten einde ons op politiek, sociologisch terrein onz. te oriënteren, hebben die wetenschap, nuchter of schuchter, meestal voor zichzelf gehouden. Wij zijn daardoor gedwongen, om in vreemde gaarde, zoowel in binnen- als in buitenland, lettervrucht en letterloover te plukken en te garen.

Als de groote vaders en kerkleeraars het niet versmaad hebben in de leer te gaan bij de heidensche klassieken, bij de Grieken en bij de Romeinen, om hun gedachtenschat te verrijken en te versieren, dan ware het toch een benepen en kleinzielige opvatting, om onzen gezichtskring te willen beperken tot het eigen, uiterst armoedige erf.

Stellig en zeker waar het geldt de kennismaking met schriften van niet-katholieke mannen, die ons in vele en velerlei opzichten nastonden in Christelijke levensopvatting en onze meederen zijn in literaire vormkracht.”

Dat dit maar niet een phrase is, doch ernstig gemeend, blijkt wel uit de „Gids bij Baynicks Paedagogiek”, door Rombouts samengesteld en bij Malmberg verschenen.

Zulk een waardeering maakt de soms kleine bestrijding door de Roomsche provinciale pers weer goed.

Prof. Bollandt

Tegenover Bolland's nagedachtenis zal Rome's houding vanzelf een gansch andere zijn.

Ook in Bolland kan de waardeering onzerzijds vinden, wat van haar gading is.

Doch hij stond in geestesgesteldheid zeer ver van ons.

Waar wij daarover nog niet lang geleden in ons blad hebben geschreven, zullen we dit nu laten rusten.

Zijn overlijden had hij tevoren reeds aangekondigd als een groot verlies voor de wijsbegeerte. Met hem zou de laatste wijze heengaan.

Stelt nu tegen deze zelfoverschatting het nuchtere „In Memoriam” van de „N. R. Cri”:

Gisteravond is na een vrij langdurig lijden overleden Prof. G. J. P. J. Bolland.

Bolland was — ook zijn wetenschappelijke en andere tegenstanders zullen dit toegeven — een man en geleerde van meer dan gewone betekenis. Niet alleen, dat hij zich als autodidact op philologisch, theologisch en filosofisch gebied een omvangrijke kennis had verworven, hij verdedigde er met talent en vuur ook zeer gedecideerde en belangrijke — zij het dikwijls veel bestreden — opvattingen.

Albert Verwey heeft in 1896 maar aanleiding van Bolland's intrede als Leidsch hoogleeraar geschreven, dat daarmede de hartstocht aan de universiteit was gebracht. Dit is later in ruimeren zin het geval gebleken, dan de Nederlandsche letterkundige en dichter bedoelde en toen nog kon weten. Voor een wijsgeer inderdaad een opmerkelijk feit.

Bolland was geen geleerde, die zich achter zijn boeken verborg. Hij heeft zijn wetenschappelijke overtuiging, eerst als aanhang van von Hartmann, daarna van Hegel, midden in het leven gedragen en den strijd daarvoor niet geschuwd, hem zelfs gezocht. In een tijd, dat meer dan vroeger de levensbeschouwingen ook en alleen op wetenschappelijke grondslag steunden, kwam hij daarmee aan een in wijde kringen levende behoefte tegemoet. De filosofie, hoe moeilijk ook haar beoefening is, heeft daarbij dit op b.v. de natuurwetenschap voort, dat zij zich in het centrum zelf van den menschelijken geest plaatst. Zij blijft niet dat al een zware last, een te zware last, om zelfs ook maar in beperkte mate volksbezit te zijn. Een bewijs voor deze stelling zou men kunnen putten uit de magere uitkomsten van Bolland's eigen onderwijs. Een nog sterker kan men halen uit de bestrijding, die hijzelf heeft onderhouden, nu niet wat betreft de waarheid van de Hegeliaansche denkwijze, maar met betrekking tot de juistheid zijner interpretatie daarvan op zeer essentiële punten.

Program, bl. 36—37, schreef: „De Antirevolutionaire of Christelijk-Historische richting vraagt recht voor allen, dus ook voor den christen. Geen voorrang en uitbreiding van een openbaar onderwijs, met een zedeleer zonder dogmatischen grondslag (la morale indépendante), waardoor de staatschool, zoogenaamd neutraal, in een erger dan godsdienstloze, in een geprivilegieerde secteschool der Modernen, haar eigenaardige volkomenheid omlaagt. De scheiding van Kerk en Staat mag niet uitloopen op een toestand, waarin het anti-christelijk beginsel, in den staatsvorm genesteld, tegen al wat aan het Nederlandsche volk nog heilig en dierbaar is, gekoerd wordt. De voorwaarde van vrijheid is, dat er, ook voor het volk, tusschen de tweederlei school vrije keus zij. Het Evangelie moet in Nederland zijn vrijen loop hebben. Dit regt althans, verkregen door christelijk-protestantsche veerkracht, oorsprong van onzen Nederlandschen luister, zal, ten ware wij van het voorgelacht ten eenenmale ontaard zijn, niet zonder toeneming van prijszwaardige schoolwet-agitatie en van pligmatigen religiestrijd, door een hooghartig en met zijn ongelooft dwaepend liberalisme, worden miskend.”